

Community Rights Defiance: Case Study Gold Mine in Chanthaburi Province

Puvadol Damsanit¹, Pisit Dawruang² and Pornpen Traiphong³

Faculty of Law, Rambhai Barni Rajabhat University, Thailand

Independent Scholar, Thailand

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand

E-mail: Puvadol.d@rbru.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-6757-4724>

E-mail: Pisit.d@rbru.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7689-5444>

Corresponding e-mail: Pornpent@g.swu.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9359-8119>

Received 20/09/2024

Revised 01/10/2024

Accepted 17/10/2024

Abstract

Background and Aims: Community rights protection involves the community's authority to manage natural and human-made resources to preserve, restore, and sustainably manage them for long-term viability. This research has three key objectives: 1) to examine the enforcement of laws in the gold mining industry, 2) to study and analyze lessons from the public sector's efforts in protecting community rights, and 3) to propose legal measures for enhancing community participation in gold mining activities. The research employs a qualitative approach, drawing on documentation and social media data. It focuses on the movement "Chanthaburi People Do Not Accept Mining," which opposes gold mining in Chanthaburi Province, to extract public lessons from this movement. Data analysis was conducted using descriptive content analysis.

Methodology: This study analyzes the challenges in law enforcement arising from gold mining operations that impact community rights. A qualitative approach is employed, utilizing documentary research to collect and analyze various sources, including laws, textbooks, journals, research reports, theses, online publications, and case studies related to the topic.

Results: The study found that protecting community rights in the context of the gold mining industry remains a contentious issue, leading to protests in Chanthaburi Province. Despite existing laws, they need to address community rights protection adequately. Weak enforcement of regulations related to gold mining has resulted in violations of these rights, negatively affecting natural resources, the environment, and the well-being of local residents.

Conclusions: The movement of communities impacted by gold mining operations in Chanthaburi Province follows a structured process that effectively influences business operators. It also aims to empower the community by raising awareness and educating its members about their rights and how to protect these rights in the future.

Keywords: Community rights protection, Community rights, Gold mining

การพิทักษ์สิทธิชุมชน : กรณีศึกษาเหมืองแร่ทองคำ จังหวัดจันทบุรี

ภูวดล ดำสนิท, พิศิษฐ์ ดาวเรือง และ พรเพ็ญ ไตรพงษ์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

นักวิชาการอิสระ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: การพิทักษ์สิทธิชุมชนเป็นการที่ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่ไม่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเพื่อดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์การฟื้นฟูตลอดจนการจัดการเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนหากชุมชนสามารถรวมตัวได้อย่างเข้มแข็ง ก็จะสามารถต่อสู้เรียกร้องสิทธิและเสรีภาพในการจัดการโดยชุมชนเองได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ผู้วิจัยมีความสนใจเกี่ยวกับการพิทักษ์สิทธิชุมชน กับการดำเนินธุรกิจเพื่อแสวงหาทางออกที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบธุรกิจ โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบังคับใช้กฎหมายในการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำ 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์และถอดบทเรียนภาคประชาชนในการพิทักษ์สิทธิชุมชน 3) เพื่อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมายสำหรับแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพทั้งการวิจัยเอกสารและข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ (Facebook) กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในนาม “กลุ่มชาวจันทบุรีไม่เอาเหมืองแร่” ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวการคัดค้านเหมืองแร่ทองคำจังหวัดจันทบุรีสำหรับการถอดบทเรียนภาคประชาชน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เชิงพรรณนา

ระเบียบวิธีการวิจัย: การศึกษาวิจัยนี้ต้องการวิเคราะห์ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำที่กระทบต่อสิทธิชุมชน โดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ทำการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎหมาย ตำรา วารสารบทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ข้อเขียน ข้อมูลอื่นที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย

ผลการวิจัย: พบว่า การคุ้มครองสิทธิชุมชนภายในขอบเขตของการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำยังคงเต็มไปด้วยปัญหาที่มีข้อถกเถียงจากประชาชนในชุมชนจนนำไปสู่การประท้วงคัดค้านในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี อนึ่งแม้จะมีกฎหมายบังคับใช้กฎหมายแต่ก็พบว่ากฎหมายเหล่านั้นยังไม่ครอบคลุมในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการพิทักษ์สิทธิชุมชน ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำที่กระทบสิทธิชุมชน ส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิชุมชนซึ่งมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและประชากรที่อาศัยในชุมชน

สรุปผล: การเคลื่อนไหวของชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำในจังหวัดจันทบุรี มีกระบวนการที่เป็นแบบแผนและสร้างผลกระทบต่อผู้ดำเนินธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เป็นการให้การศึกษาและการตระหนักรู้แก่สมาชิกในชุมชนที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชน และวิธีปกป้องสิทธิชุมชนในอนาคต

คำสำคัญ : การพิทักษ์สิทธิชุมชน; สิทธิชุมชน; เหมืองแร่ทองคำ

บทนำ

การพิทักษ์สิทธิชุมชนเป็นการที่ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่ไม่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเพื่อดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์การฟื้นฟูตลอดจนการจัดการเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป โดยสามารถต่อสู้เพื่อหลุดพ้นจากกลไกของรัฐที่เข้ามาแทรกแซงอย่างแยบยล และสามารถต่อสู้และดำรงอยู่ได้อย่างเป็นธรรมและสันติสืบไป (พงศ์เสวก เอนกจำนงค์พร และ นวพร ศิริบันเทิงศิลป์, 2555) หากชุมชนสามารถรวมตัวได้อย่างเข้มแข็ง ก็จะสามารถต่อสู้เรียกร้องสิทธิและเสรีภาพในการจัดการโดยชุมชนเองได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป

ปัจจุบันประเด็นปัญหาที่กระทบสิทธิชุมชนในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชนที่ได้สิทธิในการดำเนินธุรกิจจากภาครัฐ แต่การดำเนินธุรกิจมีความเสี่ยงที่จะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งของปัจเจกชนและชุมชน เนื่องมาจากการดำเนินธุรกิจต้องใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติในพื้นที่ของชุมชน ซึ่งอาจเกิดการแย่งชิงทรัพยากรหรืออาจมาจากการบวนการผลิตของภาคธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในชุมชน (กระทรวงยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2566) โดยเฉพาะการประกอบอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทองคำเป็นการดำเนินธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตั้งแต่การระเบิดหิน การแต่งแร่ และการประกอบโลหกรรม ทำให้ธรรมชาติเสียสมดุล และไม่อาจฟื้นคืนสภาพดังเดิมในระยะเวลาอันสั้น ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ตามมา ยิ่งไปกว่านั้นการดำเนินกิจกรรมของเหมืองแร่ทองคำมีการใช้สารเคมีที่เป็นพิษในปริมาณมาก ส่งผลให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงพื้นที่โครงการเกิดความวิตกกังวล รู้สึกไม่ปลอดภัยในการดำเนินชีวิต (ปริษา จารูวาระกุล, 2550) ธุรกิจเหมืองแร่ทองคำจึงเป็นธุรกิจที่มีผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน

จังหวัดจันทบุรี เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีการขอสำรวจแร่ทองคำ ตามคำขออาชญาบัตรพิเศษที่ 8/2549 และ 9/2549 ซึ่งสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดจันทบุรีได้ปิดประกาศคำขออาชญาบัตรพิเศษให้ประชาชนในพื้นที่ทราบเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2563 (มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม, 2563) หลังจากมีประกาศเมื่อประชาชนทราบข่าว ทำให้มีการรวมตัวกันในการต่อต้านการทำเหมืองแร่เป็นวงกว้าง มีการยื่นหนังสือคัดค้านพร้อมรายชื่อที่รวบรวมได้ให้กับรองผู้ว่าราชการจันทบุรี และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดจันทบุรี เพื่อคัดค้านการยื่นขออาชญาบัตรพิเศษแร่ทองคำเพื่อขอสำรวจประกอบอุตสาหกรรมเหมืองทองคำ พื้นที่ ตำบลพวา และ ตำบลสามพี่น้อง อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เนื้อที่ 14,650 ไร่ ตามคำขอที่ 8/2549 และ 9/2549 (ประชาชาติธุรกิจ, 2563) จากปัญหาเชิงพื้นที่ข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการบังคับใช้กฎหมายที่กระทบต่อสิทธิชุมชน และกรณีศึกษาการต่อสู้คัดค้านเหมืองแร่ทองคำจากประชาชนในชุมชนจังหวัดจันทบุรีจนนำไปสู่การระงับ (ชั่วคราว) การของอาชญา

บัตรพิเศษสำรวจเหมืองแร่ทองคำ จึงได้ทำการวิจัยแสวงหาแนวทางในการลดข้อโต้แย้งจากการดำเนินธุรกิจและการพิทักษ์สิทธิชุมชนในจังหวัดจันทบุรีอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบังคับใช้กฎหมายในการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำ
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์และถอดบทเรียนภาคประชาชนในการพิทักษ์สิทธิชุมชน
3. เพื่อเสนอแนะมาตรการทางกฎหมาย และแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำ

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดด้วยสิทธิชุมชน

แนวความคิดเรื่องสิทธิชุมชนถูกพัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ในเรื่องการคุ้มครองความเท่าเทียมกัน เรื่องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ในหลากหลายมิติ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล นอกจากนี้สิทธิชุมชนถือเป็นการขยายขอบเขตและให้การรับรอง คุ้มครองสิทธิแก่บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชน (อรทัย อินตะไชยวงศ์, 2560) โดยคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (United Nations Human Rights Council) ได้มีมติรับรองให้สิทธิในการมีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สะอาด ถูกสุขอนามัย และยั่งยืนเป็นสิทธิมนุษยชน การยอมรับสิทธิดังกล่าวในระดับสากลจะช่วยคุ้มครองความเป็นอยู่ สุขภาพ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่มีผลมาจากการทำลายสิ่งแวดล้อม (United Nations, 2021) แนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์ของสิทธิชุมชนคือ 1) ทำให้เกิดการปกป้องสิทธิเสรีภาพของตน 2) การมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) ทำให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างยั่งยืน 4) ลดภาระของรัฐในการสอดส่องดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) ส่งเสริมให้รัฐสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงระหว่างประเทศ 6) จำกัดอำนาจรัฐในการบริหารประเทศไม่ให้กระทบสิทธิของประชาชนหรือชุมชน และ 7) ส่งเสริมประชาธิปไตยให้เข้มแข็งสิทธิชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2563) สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิเหล่านี้ทำให้มั่นใจได้ว่าชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มชนพื้นเมืองและกลุ่มชายขอบ ได้มีส่วนร่วมในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สิทธิมนุษยชนกับการดำเนินธุรกิจ

การประกอบธุรกิจตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ที่กิจการมีส่วนเกี่ยวข้องนั้นส่งผลกระทบ หรือมีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นและหลังจากที่เห็นภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นหรือสุ่มเสี่ยงที่จะเกิดอย่างชัดเจนแล้วกิจการนั้น ๆ ก็

จะต้องลงมือจัดการกับผลกระทบและความเสี่ยงเหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2561)

การเคลื่อนไหวภาคประชาชนด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาประเทศตามกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงสร้างอำนาจที่เหลื่อมล้ำได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และแร่ธาตุ ระหว่างรัฐและกลุ่มทุนกับชุมชนท้องถิ่นจนกลายเป็นปัญหาในมิติต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อน (ฐากร สรวงศิริ และมณีนัย ทองอยู่, 2553) และก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชนที่ดำเนินชีวิตพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติกับรัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยไม่คำนึงถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรม จนทำให้เกิดปัญหาเรื้อรังมาถึงทุกวันนี้ (ภิรัชญา วีระสุโข, 2559) การเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มปฏิบัติการหรือกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในประเด็นทางสังคมที่บุคคลมีความสนใจหรือกังวล เพื่อเปลี่ยนแปลงหรือยับยั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือในกลุ่มที่ตนเองมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต บรรทัดฐานของสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง สภาพแวดล้อม และสิทธิส่วนบุคคล โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วย 1) การรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความคิดเห็นหรือความเชื่อร่วมกัน 2) ประเด็นปัญหาและเรียกร้องเฉพาะของกลุ่ม 3) เป้าหมายและวัตถุประสงค์หลัก และ 4) มียุทธศาสตร์และการวางแผนยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (ณัชฌา ลงทอง, 2564)

กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อม

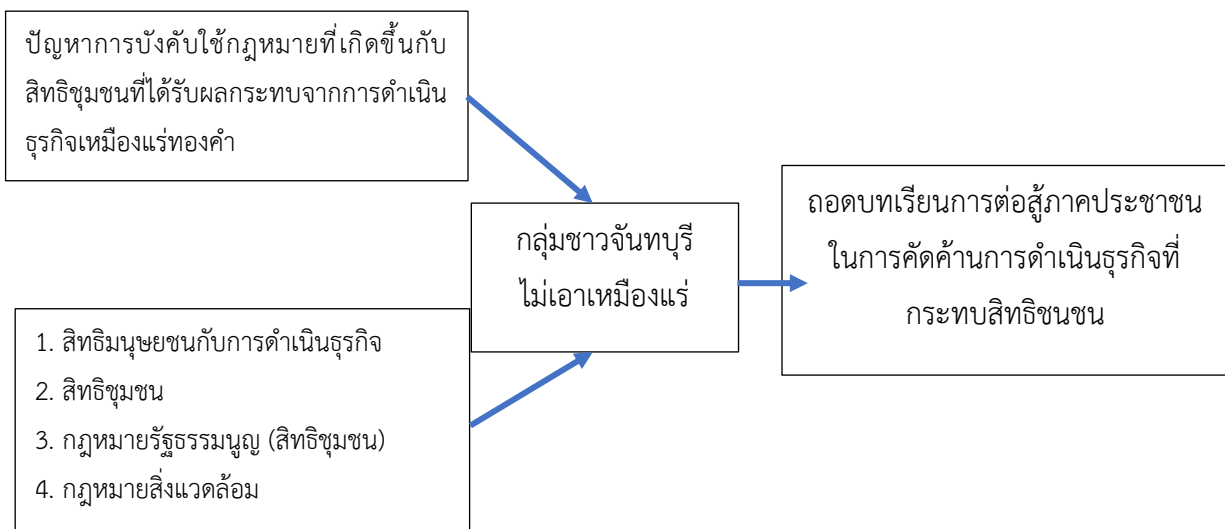
ประเทศไทยได้ใช้กรอบกฎหมายหลายประการเพื่อการพิทักษ์สิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อมเริ่มตั้งแต่กฎหมายรัฐธรรมนูญที่มีการรับรองสิทธิของชุมชน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลป วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งกำหนดให้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43) ทั้งนี้ การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้นอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน โดยรัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและไม่ชักช้า (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 58) นอกจากนี้ยังมีการบังคับใช้กฎหมายเฉพาะเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติหรือมิให้กระเทือนต่อระบบนิเวศน์ หรือห้ามการกระทำอันมีลักษณะเป็นการทำลายหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ ซึ่งมาตรการที่กำหนดนี้ ทั้งราษฎรและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องจะต้องถือปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์ ในการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 44) การกำหนดให้รายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการที่อาจมี

ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 มาตรา 3 และมาตรา 48) สำหรับธุรกิจเหมืองแร่ทองคำถือเป็นธุรกิจที่มีผลกระทบต่อชุมชนกฎหมายกำหนดให้เมื่อมีการยื่นคำขอประทานบัตร และกำหนดพื้นที่คำขอแล้วโดยวิธีการรังวัดให้มีการปิดประกาศคำขอประทานบัตรในที่ที่เปิดเผย หลังจากนั้นให้มีการรับฟังความคิดเห็นของชุมชนในพื้นที่ที่ขอประทานบัตร หากประชาชนในชุมชนไม่เห็นด้วยกับการทำเหมือง และผู้ออกประทานบัตรไม่สามารถวินิจฉัยให้ได้ข้อยุติจะจัดให้มีการทำประชามติของประชาชนในพื้นที่ที่ขอประทานบัตร (พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2560 มาตรา 56)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่เกิดขึ้นกับสิทธิชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำ จึงได้จำกัดขอบเขตด้านเนื้อหาที่จะใช้นามาวิเคราะห์ในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ 1. สิทธิมนุษยชนกับการดำเนินธุรกิจ 2. สิทธิชุมชน 3. กฎหมายรัฐธรรมนูญ (สิทธิชุมชน) 4. กฎหมายสิ่งแวดล้อม สำหรับกรณีศึกษาผู้วิจัยนำข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวภาคประชาชนของ “กลุ่มชาวจันทบุรีไม่เอาเหมืองแร่” เท่านั้นที่นำมาทำการวิเคราะห์และถอดบทเรียนการต่อสู้ภาคประชาชนในการคัดค้านการดำเนินธุรกิจที่กระทบสิทธิชุมชน

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้ต้องการวิเคราะห์ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำที่กระทบต่อสิทธิชุมชน โดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาข้อมูลจาก

เอกสาร (Documentary research) ทำการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กฎหมาย ตำรา วารสารบทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ข้อเขียน ข้อมูลอื่นที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยได้แก่เอกสารงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยหาคุณภาพเครื่องมือโดยผู้วิจัยจะใช้เอกสารที่มีการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการในฐานระดับชาติหรือนานาชาติเท่านั้น หรือเอกสารอื่นที่เป็นที่ยอมรับในชุมชนวิชาการในเรื่องนั้น ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการถอดบทเรียนภาคประชาชนผู้วิจัยศึกษาจากข้อมูลการเคลื่อนไหวคัดค้านของประชาชน ซึ่งมีการเผยแพร่ในเว็บไซต์ต่าง ๆ การตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยจะนำข้อมูลอย่างน้อย 3 แหล่ง เพื่อวิเคราะห์ว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลชุดเดียวกันหรือไม่ เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่มีการเผยแพร่ในเว็บไซต์

ผลการวิจัย

1. การบังคับใช้กฎหมายการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำที่กระทบสิทธิชุมชน

สิทธิชุมชนมีพื้นฐานมาจากหลักการสำคัญหลายประการที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการปกครองตนเองในท้องถิ่นในการดูแลสิ่งแวดล้อม รวมถึงหลักความเสมอภาคทางสังคมและกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หลักการเหล่านี้ถือเป็นกรอบสำคัญสำหรับชุมชนในการยืนยันสิทธิและปกป้องผลประโยชน์ของตน นอกจากนี้ สิทธิชุมชนยังถูกนำไปใช้อ้างอิงเป็นหลักการสำคัญในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและอนุรักษ์ในชุมชน ด้วยความคาดหวังว่าจะสามารถแก้ปัญหาความไม่มั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีปัจจัยมาจากการดำเนินนโยบายของรัฐซึ่งเชื่อมโยงอย่างมีนัยยะสำคัญกับชุมชนใดชุมชนหนึ่ง

จากการศึกษาพบว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิตามธรรมชาติดั้งเดิมที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรชุมชน มีที่มาจากสิทธิมนุษยชนซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และอัตลักษณ์ของชุมชนทั่วโลก การยอมรับสิทธิชุมชนในกรอบกฎหมายระหว่างประเทศถือเป็นการยอมรับสิทธิชุมชนอย่างเป็นทางการ ในการประกันการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันในมิติต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล โดยการปกป้องสิทธิของสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิร่วมกันในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน แนวคิดเช่นนี้นำไปใช้เป็นฐานความคิดในการพิทักษ์สิทธิชุมชนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2563) ซึ่งพบว่าสิทธิชุมชน ทำให้เกิดการปกป้องสิทธิเสรีภาพของตน สิทธิเสรีภาพเป็นพื้นฐานสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย การให้สิทธิเสรีภาพของบุคคลและชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังให้สิทธิในการปกป้องคุ้มครอง บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การให้หลักประกันกับบุคคลและชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบจากหน่วยงานรัฐ หรือบุคคลภายนอกที่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและเกิดผลกระทบต่อบุคคลหรือชุมชน หรือวิถีชีวิตของชุมชน หรือชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกรณีข้อพิพาทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมย่อมสามารถยกขึ้นอ้างยืนยันรัฐและบุคคลหรือองค์กรใด ๆ ที่รุกรานต่อสิทธิเสรีภาพของชุมชนได้เสมอ

การพิทักษ์สิทธิชุมชนจึงเป็นการนำเสนอความท้าทายที่ซับซ้อนซึ่งมีปัญหามากมายทั้งทางด้านกฎหมายและทางสังคม อนึ่งประเด็นการพิทักษ์สิทธิชุมชนสืบเนื่องมาจากสังคมมีวิวัฒนาการและโลกาภิวัตน์การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ความจำเป็นในการรักษาความสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนจึงกลายเป็นประเด็นเร่งด่วนมากขึ้น อย่างไรก็ตามการพิทักษ์สิทธิชุมชนยังมีปัญหาที่มาจากปัจจัยต่าง ๆ รวมถึงปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายที่ยังคงคุ้มครองสิทธิประเภทสิทธิแบบดั้งเดิมเช่น สิทธิของปัจเจกชน สิทธิในทรัพย์สิน โดยมักมองข้ามลักษณะโดยรวมของสิทธิชุมชนทำให้ปัญหาการพิทักษ์สิทธิชุมชนรุนแรงขึ้น นอกจากนี้ผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันระหว่างการริเริ่มการพัฒนาตามนโยบายภาครัฐและการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนยังคงเป็นประเด็นถกเถียงกัน

การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำถือเป็นความท้าทายที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปกป้องสิทธิของชุมชน การดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายที่ออกแบบมาเพื่อบรรเทาผลกระทบเหล่านี้และปกป้องสิทธิของชุมชนยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ส่วนหนึ่งอาจมาจากปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในโครงการที่มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างแท้จริง ผลกระทบที่ตามมาจึงทำให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างองค์กรธุรกิจและชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ธุรกิจและสิทธิมนุษยชนเป็นประเด็นสำคัญในโลกยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน เมื่อธุรกิจขยายการดำเนินงานข้ามพรมแดนมากขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อชีวิตและสิทธิของบุคคลและชุมชนมากขึ้น พลวัตนี้ทำให้เกิดคำถามสำคัญเกี่ยวกับความรับผิดชอบของธุรกิจในการเคารพและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ประเด็นต่างๆ เช่น สภาพแรงงาน ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม เน้นย้ำถึงศักยภาพของผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ การสร้างความมั่นใจว่าธุรกิจดำเนินงานอย่างมีจริยธรรมและเคารพสิทธิมนุษยชนจำเป็นต้องมีกรอบกฎหมายที่แข็งแกร่งความรับผิดชอบขององค์กรและการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งในบริบทของงานวิจัยนี้คือชุมชน ทั้งนี้การดำเนินธุรกิจต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนโดยมีกลไกในการติดตามการรายงานและการแก้ไข ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและสิทธิชุมชนมีหลายแง่มุม อย่างไรก็ตามประเด็นดังกล่าวมักถูกตั้งคำถามด้วยความกังวลจากชุมชนเนื่องจากธุรกิจเป็นการแสวงหาการเติบโตทางเศรษฐกิจในขณะที่ชุมชนมีเป้าหมายเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางวัฒนธรรมสังคมและสิ่งแวดล้อม อนึ่งผู้วิจัยพบว่า ปัญหาทางกฎหมายในธุรกิจเหมืองแร่ทองคำมีประเด็นนำเสนอ ดังนี้

(1) **ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม** การขุดทองมักเกี่ยวข้องกับการแผ้วถางพื้นที่ป่า ซึ่งนำไปสู่การสูญเสียที่อยู่อาศัยอย่างมีนัยสำคัญและความหลากหลายทางชีวภาพลดลง การใช้สารเคมีที่เป็นพิษ เช่น ปปรอทและไซยาไนด์ในการสกัดทองคำทำให้แหล่งน้ำปนเปื้อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ การขุดน้ำนำไปสู่การพังทลายของดินและความเสื่อมโทรมของที่ดิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรและความมั่นคงของระบบนิเวศ

(2) **การละเมิดสิทธิมนุษยชน** การทำเหมืองแร่มักทำให้ชุมชนท้องถิ่นพลัดถิ่น ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิในที่ดินและที่อยู่อาศัย กลไกทางกฎหมายสำหรับการชดเชยและการตั้งถิ่นฐานใหม่มักไม่เพียงพอหรือถูก

เพิกเฉย นอกจากนี้สภาพแรงงานที่ไม่ดี รวมถึงสภาพแวดล้อมการทำงานที่ไม่ปลอดภัย การบังคับใช้กฎหมาย แรงงานและมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่มักมีการกล่าวถึงอยู่เสมอ โดยเฉพาะ ประเด็นด้านสาธารณสุขการสัมผัสกับสารอันตรายและสภาพการทำงานที่ไม่ดีก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพอย่าง ร้ายแรงต่อคนงานเหมือง แต่การคุ้มครองทางกฎหมายสำหรับสุขภาพและความปลอดภัยของคนงานยังไม่เพียงพอ

(3) **ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม** ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการขุดทองมักไม่ถึง ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทำให้ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและเศรษฐกิจรุนแรงขึ้น

(4) **มาตรฐานทางกฎหมายระหว่างประเทศ** หลายประเทศการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำยัง ขาดความสอดคล้องกับมาตรฐานทางกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและ การพัฒนา ค.ศ. 1992 มีหลักการว่าให้ความสำคัญกับการให้การสนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ทรัพยากร โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการให้การยอมรับและการเพิ่มบทบาทของชนเผ่าและชุมชนพื้นเมือง และชุมชนพื้นเมืองตาม Agenda (อรัญ อินท๊ะไชยวงศ์, 2560) และ ปฏิญญาสากลของสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิ ของชนพื้นเมือง ค.ศ. 2007 คือให้การรับรองสิทธิมนุษยชนพื้นฐานของสหประชาชาติ การได้ความคุ้มครองสิทธิใน การพัฒนาอัตลักษณ์และการอยู่ในกลุ่มที่สามารถสืบทอดธรรมเนียมวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนต่อไปได้ รวมไปถึง รักษาไว้ซึ่งสถานที่ทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมและศิลปกรรมต่างๆ และการได้รับการตอบแทนในทรัพย์สินทาง วัฒนธรรม ทรัพย์สินทางปัญญา ทรัพย์สินทางศาสนาและทรัพย์สินทางจิตวิญญาณ ซึ่งถือเป็นการคุ้มครองความรู้ และภูมิปัญญาของชนพื้นเมือง

ปัญหาทางกฎหมายในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทองคำครอบคลุมประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน กฎระเบียบและเศรษฐกิจ ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการกับปัญหาเหล่านี้จำเป็นต้องมีกรอบกฎหมายที่แข็งแกร่งและ กลไกการบังคับที่มีประสิทธิภาพและความร่วมมือของทุกฝ่ายเพื่อให้แน่ใจว่าการทำเหมืองแร่ทองคำเป็นไปอย่าง ยั่งยืนและมีจริยธรรมต่อชุมชน

2. การพิทักษ์สิทธิชุมชนโดยภาคประชาชน กรณีศึกษา เหมืองแร่ทองคำ จังหวัดจันทบุรี

กระบวนการคุ้มครองสิทธิชุมชนโดยประชาชนเป็นการเน้นย้ำถึงความพยายามเชิงรุกของบุคคลและกลุ่ม บุคคลในการปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน กระบวนการนี้มีความสำคัญในการส่งเสริมสังคม ประชาธิปไตยที่พลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมของ ชุมชนสามารถปกป้องสิทธิของตนในส่งเสริมความ ยุติธรรมทางสังคม อย่างไรก็ตามประเด็นเกี่ยวกับข้อโต้แย้งระหว่างชุมชนกับการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำใน จังหวัดจันทบุรีเป็นประเด็นที่น่าสนใจซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้ เพื่อแสดงถึงกระบวนการพิทักษ์ สิทธิชุมชนโดยภาคประชาชน

จากการศึกษาพบว่า การรวมกลุ่มภาคประชาชนมีพัฒนาการในการรวมกลุ่มเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนโดยมี การจัดตั้ง “สมาพันธ์คนจันทน์ด่านเหมืองทอง” เพื่อยกระดับการคัดค้านเหมืองทองคำในพื้นที่ เตรียมความพร้อม ต่อสู้ระยะยาว เหตุผลที่จัดตั้งสมาพันธ์ฯ เพราะการต่อสู้ในอดีตเป็นแบบชาวบ้านและยังมีลักษณะต่างคนต่างเดิน ขณะที่สถานการณ์ก็ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งอาจต้องใช้เวลาต่อสู้ที่ยาวนาน องค์ประกอบมีคณะกรรมการประมาณ 15 คน

เพื่อให้มีความคล่องตัวในการตัดสินใจขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เป้าหมายหลัก คือ การคัดค้านเหมืองทองในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี ยังมีเป้าหมายในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย

การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนที่เกิดขึ้นนำไปสู่การร่วมกลุ่มในการพิทักษ์สิทธิชุมชน ผู้วิจัยพบว่าพัฒนาการของรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการพิทักษ์สิทธิชุมชน เริ่มต้นจากรูปแบบการร่วมปรึกษาหารือเพื่อแสดงให้เห็นผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน นำไปสู่ความต้องการที่จะมีส่วนร่วมที่ใกล้เคียงกับการตัดสินใจดำเนินการในรูปแบบที่กลุ่มกำหนดแนวทางในการต่อสู้ ซึ่งเป็นการร่วมกันในระดับ ประชาชน ชุมชนองค์กรเอกชน ท้องถิ่น เป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้กับนโยบายของรัฐเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชน

ทั้งนี้การเคลื่อนไหวของ “กลุ่มชาวจันทบุรีไม่เอาเหมืองแร่” มีกระบวนการที่ชัดเจน และเกิดจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนหลายกลุ่ม โดยการเคลื่อนไหวจะมีรูปแบบกิจกรรมหลากหลาย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมที่ทางกลุ่มจัดขึ้น รายละเอียดดังนี้

(1) ระยะแรก “การตระหนักรู้”

ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการพิทักษ์สิทธิชุมชนจากการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ในจังหวัดจันทบุรีเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มชาวจันทบุรีไม่เอาเหมืองแร่ การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มนี้เห็นได้ว่าการชุมนุมประท้วงที่ไม่ใช้ความรุนแรง เป็นการต่อสู้ด้วยอาศัยพลังความรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนก่อรูปจากชาวบ้านบริเวณพื้นที่ซึ่งแนวคิดเหมือนกันว่า “ไม่ประสงค์ให้มีการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำในจังหวัดจันทบุรี” และร่วมกันหาแนวทางในการคัดค้านต่อต้าน กลุ่มมีกระบวนการรวมกลุ่ม และพัฒนาความเข้มแข็งโดยการวางรากฐานของกลุ่มให้มั่นคง คือการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และสร้างการตระหนักรู้ให้ประชาชนในพื้นที่ได้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางสังคม สุขภาพ และเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ ทำให้สามารถมองเห็นเหตุผลที่แท้จริงว่าเหตุใดจึงต้องลุกขึ้นเพื่อปกป้องวิถีชีวิตของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างการตระหนักรู้ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมผ่านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม มีการกำหนดสโลแกนที่ผู้รับทราบข้อความเข้าใจได้ง่าย ซึ่งการคัดค้านนำสโลแกน “เอาเหมืองทองไม่เอาเหมืองทอง” มาเป็นข้อความในการสร้างการตระหนักรู้เนื่องจากจันทบุรีเป็นแหล่งผลิตผลไม้มูลค่าสูง เป็นฐานการผลิตและแหล่งกระจายผลไม้ส่งออกที่สำคัญของประเทศโดยเฉพาะทุเรียนหมอนทองซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของจังหวัด จึงนำมาเป็นข้อความสำคัญในการสื่อสารให้เห็นถึงจุดยืนของการคัดค้าน นอกจากนี้ยังมีการใช้สื่อทางสังคมโซเชียลมีเดียในการเผยแพร่

(2) ระยะสอง “มาตรการเชิงรุก”

มาตรการเชิงรุกเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนเป็นกลยุทธ์และการดำเนินการที่จำเป็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนก่อนที่จะเกิดภัยคุกคามหรือการละเมิดที่อาจเกิดขึ้น แนวทางเชิงรุกมักเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน สถาบันการศึกษา รวมถึงการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ อนึ่ง ภายหลังจากที่กลุ่มผู้คัดค้านได้สร้างการตระหนักรู้และสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้ทราบข้อเท็จจริงและข้อมูลที่สำคัญว่าธุรกิจเหมืองแร่ทองคำเป็นธุรกิจที่มีผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมค่อนข้างสูง ทำให้เกิดผลเสียที่ติดตามมาต่อพื้นที่เป็นวงกว้าง ดังนั้น ประชาชนในพื้นที่จะต้องมีการพิทักษ์สิทธิของชุมชนเพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้

จากการศึกษาพบว่า มาตรการเชิงรุกในการพิทักษ์สิทธิชุมชนในจังหวัดจันทบุรี เป็นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านและหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรต่าง ๆ เป็นไปตามแนวทางสันติวิธี ใช้วิธีตามแนวทางอารยะขัดขืน ยกตัวอย่างเช่น การทำกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ ไม่ใช้ความรุนแรงและปราศจากอาวุธ ซึ่งจะเห็นได้จากการเคลื่อนไหว ที่เน้นวิธีการเจรจาและยื่นหนังสือถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายครั้ง

จากการศึกษาพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวจังหวัดจันทบุรี ในการคัดค้านเหมืองแร่ทองคำ เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เน้นการชุมนุมประท้วงที่ไม่ใช้ความรุนแรง เป็นการต่อสู้ด้วยอาศัยพลังของการตระหนักรู้ของคนในชุมชนที่มีส่วนได้เสียทั้งทางตรงและทางอ้อมและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อการพิทักษ์สิทธิชุมชน กรณีศึกษาที่กล่าวมานี้ทำให้ทราบการดำเนินธุรกิจที่ไม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง นำไปสู่ความขัดแย้งและความไม่พอใจในนโยบายภาครัฐ จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นระหว่างภาครัฐกับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ จึงเป็นที่มาของการลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิตามรัฐธรรมนูญของประชาชนที่ได้รับผลกระทบต่อโครงการภาครัฐ เกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการเรียกร้องความเป็นธรรม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสอดคล้องกับกรณีบางคล้า ซึ่งเป็นการศึกษาของ ธนิกา เนาวรัตน์ และสุสิทธิ์ เจริญพร (2563) พบว่า การคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าจากก๊าซธรรมชาติบางคล้า ถือเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่เน้นการชุมนุมประท้วงที่ไม่ใช้ความรุนแรง เป็นการต่อสู้ด้วยอาศัยพลังความรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งดำเนินการคัดค้านถือว่าประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ในกรณีของการคัดค้านเหมืองแร่จังหวัดจันทบุรีโดยสถานะในปัจจุบันแม้ปรากฏข้อเท็จจริงว่าจะยังไม่มีมีการถอดถอนจันทบุรีออกจากเขตแหล่งแร่ เพียงแต่มีการระงับการของอาชญาบัตรพิเศษไว้เท่านั้น

จากการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนจันทิไม่เอาเหมืองแร่ ผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบวิธีการพิทักษ์สิทธิชุมชนโดยภาคประชาชนได้ดังนี้

1. กรอบกฎหมายและนโยบายภาครัฐ การสร้างและบังคับใช้กฎหมายที่ปกป้องสิทธิของชุมชน รวมถึงกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติ สิทธิในที่ดิน และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความมั่นใจในการเข้าถึงความยุติธรรมและการสนับสนุนทางกฎหมายสำหรับชุมชนที่ได้รับผลกระทบ
2. การให้ความรู้และการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เป็นการให้การศึกษาและการตระหนักรู้แก่สมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและวิธีปกป้องสิทธิชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของสมาชิกในชุมชนในกระบวนการตัดสินใจที่ส่งผลต่อชีวิตของประชาชนในชุมชน เพื่อทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่านโยบายและการดำเนินการของภาครัฐจะสะท้อนถึงความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชน
4. การรณรงค์ การจัดแคมเปญเพื่อสร้างความตระหนักและระดมการสนับสนุนการพิทักษ์สิทธิชุมชนจากทุกภาคส่วน ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกทั้งในกฎหมายและการปฏิบัติ

5. ความร่วมมือ การสร้างพันธมิตรกับองค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ เพื่อสนับสนุนความคิดริเริ่มด้านการพิทักษ์สิทธิชุมชน การทำงานร่วมกันสามารถขยายผลกระทบและช่วยเหลือให้มีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยเห็นว่าด้วยการบูรณาการวิธีการเหล่านี้ชุมชนสามารถพิทักษ์สิทธิชุมชนให้ได้รับการปกป้องจากการละเมิดสิทธิได้ดีขึ้นและส่งเสริมสังคมที่ยุติธรรม

อภิปรายผล

ชุมชนมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนอยู่ในสถานะเป็นทั้งผู้อาศัยและใช้ประโยชน์ ไม่สามารถแยกชุมชนกับทรัพยากรได้อย่างสิ้นเชิง ในมิติของการอนุรักษ์และบำรุงรักษา ชุมชนแต่ละแห่งมักใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมในท้องถิ่นดูแล รักษา อนุรักษ์ คัดกรอง รวมถึงจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้อย่างสิ้นเชิง

การพิทักษ์สิทธิชุมชนเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ที่ประชาชนได้ตระหนักถึงการปกป้องสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนนั้น อย่างไรก็ตามแม้ในปัจจุบันจะมีกรอบทางกฎหมายหรือข้อตกลงระหว่างประเทศที่รับรองและให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนแต่ก็ยังคงเห็นได้ว่ายังมีข้อโต้แย้งหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น ธุรกิจเหมืองแร่ทองคำ ซึ่งเป็นการดำเนินธุรกิจที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปกป้องความเป็นอยู่ที่ดีและความยั่งยืนของชุมชนทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก ในประเทศไทยมีความก้าวหน้าอย่างมากในการยอมรับและปกป้องสิทธิเหล่านี้ แต่ความท้าทายยังคงอยู่ในการดำเนินการและการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งนี้กรอบกฎหมายมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การดำรงชีวิตของชุมชนและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม

สรุปผลการเคลื่อนไหวของชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำในจังหวัดจันทบุรี มีกระบวนการที่เป็นแบบแผนและสร้างผลกระทบต่อผู้ดำเนินธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เป็นการให้การศึกษาและการตระหนักรู้แก่สมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนและวิธีปกป้องสิทธิชุมชนในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์การพิทักษ์สิทธิชุมชน กรณีศึกษาเหมืองแร่ทองคำ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ประเด็นเรื่องรูปแบบการพิทักษ์สิทธิชุมชน

การพิทักษ์สิทธิชุมชนเป็นคำที่ไม่ปรากฏในกฎหมาย โดยทั่วไปเมื่อมีการกล่าวถึงการต่อสู้เพื่อชุมชนมักใช้คำว่าสิทธิชุมชนเพื่อแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีสิทธิอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การนิยามความหมายของคำว่า “การพิทักษ์สิทธิชุมชน” เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่ประชาชนจะได้ทราบว่า การพิทักษ์สิทธิชุมชนผู้มีส่วนได้เสียต้องดำเนินการอย่างไรบ้าง เพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิของชุมชนได้อย่างแท้จริง

2. ประเด็นการบังคับใช้กฎหมายการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่ทองคำที่กระทบสิทธิชุมชน

กฎหมายถือเป็นเครื่องมือหลักในการควบคุมดูแลธุรกิจไม่ให้ละเมิดสิทธิชุมชน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพบว่ากรอบการใช้กฎหมายยังไม่มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้

1. การทบทวนและปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่เพื่อให้แน่ใจว่ามีการปกป้องสิทธิของชุมชนอย่างเพียงพอ นอกจากควรใช้มาตรการในการกำกับดูแลที่เข้มงวดเพื่อให้บริษัทเหมืองแร่ทองคำรับผิดชอบในการปฏิบัติตามมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมีบทลงโทษทางปกครองสำหรับการไม่ปฏิบัติตาม

2. สร้างกลไกการร้องทุกข์ โดยใช้กลไกที่มีประสิทธิภาพสำหรับชุมชนในการรายงานเรื่องร้องทุกข์และหาทางแก้ไขจากการละเมิดสิทธิชุมชน เพื่อให้แน่ใจว่ามีการแก้ไขและชดเชยความเสียหายอย่างทันท่วงที

3. ประเด็นการพิทักษ์สิทธิชุมชนโดยภาคประชาชนกรณีศึกษาเหมืองแร่ทองคำ จังหวัดจันทบุรี

แม้จะปรากฏข้อเท็จจริงว่าจะยังไม่มีกรณีการถอดถอนจันทบุรีออกจากเขตแหล่งแร่ เพียงแต่มีการระงับการของอาชญาบัตรพิเศษไว้เท่านั้นแต่ก็เห็นได้ว่ารูปแบบการดำเนินการพิทักษ์สิทธิชุมชนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งผู้วิจัยเห็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวจังหวัดจันทบุรีมีความน่าสนใจจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ถอดบทเรียนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อนำมาใช้เป็นต้นแบบในพื้นที่อื่น ๆ
2. การถ่ายทอดความรู้ในการพิทักษ์สิทธิชุมชนในพื้นที่ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่เพื่อที่ประชาชนจะได้ตระหนักรู้อยู่ตลอดเวลา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2566). แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยกฎหมายธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่2 (พ.ศ. 2566-2570). Retrieved on 29 November 2023 From: <https://shorturl.asia/dtvJe>
- ฐากร สรวงศิริ และณณมัย ทองอยู่. (2553). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคัดค้านเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี. วารสารมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 10(4), 135-150.
- ณัฏฐา ลงทอง. (2564). ประสบการณ์ทางจิตใจของนักเคลื่อนไหวรุ่นใหม่. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธนิศา เนาวรัตน์ และชวลิตรัตน์ เจริญพร .(2563). การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ในการคัดค้าน โครงการโรงไฟฟ้าจากก๊าซธรรมชาติบางคล้า. *วารสารนวัตกรรมสังคม*, 3 (1), 106-120.
- ประชาชาติธุรกิจ.(2563). จันทบุรีแสดงพลังยื่น 160,000 รายชื่อคัดค้านขออาชญาบัตรพิเศษแร่ทองคำ. Retrieved on 10 July 2024. From : <https://www.prachachat.net/local-economy/news-518691>
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม*. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- ปรีชา จารุวาระกุล. (2550). *ไผ่ยาไต่กับอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทองคำ*. กรุงเทพฯ: กลุ่มอุตสาหกรรมพื้นฐาน 4 สำนักอุตสาหกรรมพื้นฐาน กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่.
- พงศ์เสวก เอนกจำนงค์พร และ นวพร ศิริบันเทิงศิลป์. (2555).สิทธิชุมชนกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย. *Executive Journal*, 32(1),183-189.
- ภิรัชญา วีระสุโข. (2559). จิตสำนึกในการอนุรักษ์และการพึ่งพิงตนเอง: อัตลักษณ์ของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด-บางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 22(3), 133-173.
- มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม. (2563). *ความเห็นทางกฎหมาย: การขออาชญาบัตรพิเศษสำรวจแร่ทองคำจังหวัดจันทบุรี*. Retrieved on 18 August 2024. From <https://enlawfoundation.org/chanthaburi-goldmining-opinions/>
- สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2561). *คู่มือประเมินความเสี่ยงด้านสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้านและรายการตรวจสอบของภาคธุรกิจ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.(2563). *สิทธิชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อรรถัย อินต๊ะไชยวงศ์.(2560). *สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : ศึกษาความเหมาะสมของการใช้ทฤษฎีของ Elinor Ostrom ในประเทศไทย , วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*.
- United Nations. (2021). *A clean environment is a human right, the UN Council agrees*. Retrieved on 10 July 2024 from: <https://www.theguardian.com/world/2021/oct/08/clean-environment-is-a-human-right-un-council-agrees>.

